

Anna Kuśmirek

"Świat Biblii. Miejsca, odkrycia,
najważniejsze wydarzenia", oprac.
Caroline Masom, Pat Alexander, Alan
Millard, tł. Bożena Mierzejewska,
Warszawa 1991 : [recenzja]

Collectanea Theologica 61/3, 210-212

1991

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Do znaczących postaci w tym okresie autorzy zaliczają Mojżesza Mendelsona, który podał uzasadnienie istoty judaizmu, polegające na odgraniczeniu judaizmu jako praktyki od rozumowego poznania. Wybitnymi przedstawicielami nauki judaizmu są także: Nachman Krochmal, Salomon Majmon, Salomon Formstecher, Samuel Hirsch oraz Hermann Cohen, który zintegrował judaizm z kantowskim obrazem świata. Na uwagę zasługuje znany w szerokich kręgach Franz Rosenzweig, który rozwija myśl filozoficzną w formie dialogu. Ta dialogowa zasada nie pozwala na usystematyzowanie treści, ale prowadzi do wysokich osiągnięć w ustnym nauczaniu. Okres ten zamyka myśliciel żydowski z kręgu języka niemieckiego — Martin Buber. Według niego dominującą zasadą jest dialog między ja i ty. W tym dialogu uczestniczy Bóg i człowiek, który jest prawdziwym partnerem swego Stwórcy. Dialog ten staje się podstawą kształtowania społecznej wspólnoty. Filozoficzna koncepcja judaizmu Bubera jest usytuowana na linii racjonalistycznej. Jego myśl wywarła wpływ głównie na terenie niemieckim. Autorzy kończą swoją pracę stwierdzeniem, iż ponownie podejmuje się próby nawiązania do filozoficznych założeń sformułowanych w pierwszym trzydziestolecu naszego wieku w Niemczech, lecz proces ten jest płynny i nie warto go omawiać.

Książka poświęcona historii filozofii żydowskiej zasługuje na uznanie, ponieważ jest ona wyłącznie poświęcona żydowskiej problematyce filozoficznej. Opracowanie przedstawia ogólną charakterystykę filozofii żydowskiej ostatniego półwiecza oraz wcześniejsze jej okresy. Szkoda tylko, że autorzy zakończyli pracę na przedstawieniu filozofii Martina Bubera, a nie ukazali żyjącego również w tym czasie wielkiego teologa i filozofa żydowskiego w USA, jakim był Abraham J. Heschel. Heschel, choć nie stworzył żadnego specjalnego kierunku ideowego, to jednak pozostawił po sobie wiele dzieł i jest uważany za najbardziej światłego uczonego swoich czasów. Są jeszcze mniej znaczący uczeni żydowscy, którzy zostali pominięci w tej pracy. Niemniej *Filozofia żydowska* jest dziełem bardzo przydatnym nie tylko dla filozofów.

s. Anna Zawadzka, CSNJ, Warszawa

Caroline MASOM, Pat ALEXANDER (oprac.), Alan MILLARD (noty archeologiczne), *Świat Biblii. Miejsca, odkrycia, najważniejsze wydarzenia*, tł. z ang. Bożena Mierzejewska, Arkady, Warszawa 1991, s. 192.

Od przeszło stu lat archeologia przeżywa dynamiczny rozwój i dostarcza coraz to nowych informacji na temat odkryć na Bliskim Wschodzie. Bez wątpienia jest jedną z tych dyscyplin naukowych, które wzbudzają zainteresowanie nie tylko specjalistów, lecz szerokiego kręgu odbiorców. Do zadań archeologii biblijnej należy zwrócenie uwagi na znaleziska, które w jakiś sposób są związane z Biblią, względnie pomagają w jej dokładniejszej interpretacji. Budzi to zrozumiałe zainteresowanie wykopaliskami na Bliskim Wschodzie. Ważną sprawą staje się zatem prezentacja rezultatów badań, nie tylko w formie dostępnej naukowcom, lecz także w formie książek popularyzatorskich.

Taką właśnie publikacją jest *Świat Biblii*. Książka jest polskim przekładem „Picture Archive of Bible” wydanej w 1987 roku przez Lion Publishing Oxford. Podobne pozycje wydawnicze dość często ukazują się na Zachodzie. Ich autorami są znani naukowcy, m.in. tacy jak Alan Millard, archeolog i wykładowca języków semickich, który z dużym powodzeniem zajmuje się popularyzowaniem badań historycznych i archeologicznych oraz wykazywaniem ich związków z tekstem biblijnym. W swym dorobku piśmierskim ma już podobne książki, w których zamieszcza liczne fotografie wykopalisk łącząc je z opisem objaśniającym (m.in.: *Treasures from Bible Times*,

Bibel and Archeology). Były one wielokrotnie tłumaczone na inne języki i zyskały dużą popularność.

Na rynku polskim *Świat Biblii* jest prawdziwą nowością. Wśród wielu innych publikacji dotyczących Biblii pierwszy raz ukazała się książka o tak bogatym materiale ilustrującym miejsca i wydarzenia biblijne. Zaprezentowany został bogaty zbiór barwnych fotografii wzbogacony przez rzetelne i aktualne informacje. Przedstawiają one realia starożytnego świata Biblii. Wydawnictwo Arkady zadbało, aby tak interesująca pozycja została wydana na wysokim poziomie edytorskim. Należy również wspomnieć o szczególnie starannym tłumaczeniu, które — w połączeniu z konsultacją naukową, jakiej dokonał ks. W. Chrostowski — jasno przekazuje specjalistyczne informacje z zakresu archeologii i Biblii.

Przy powstaniu książki Alana Millarda wspomagali Caroline Masom i Pat Alexander. Zgromadzili i opracowali aż 300 barwnych fotografii, map i rysunków ukazujących ważniejsze miejsca znane z historii biblijnej. Wśród zdjęć znajdują się również te, których treść tylko pośrednio wiąże się z Biblią. Ten bogaty materiał jest starannie dobrany i pochodzi z różnych źródeł i archiwów. Każde zdjęcie zostało opatrzone podpisem podającym niezbędne wyjaśnienia z zakresu geografii i historii oraz odnośniki do tekstów biblijnych. Ważniejsze odkrycia archeologiczne są dodatkowo poszerzone przez szczegółowe noty archeologiczne autorstwa A. Millarda i umieszczone na końcu książki. Zawiera ona również indeks, który ułatwia korzystanie z niej. Jest to na pewno doskonała pomoc dla każdego, kto jest zainteresowany Biblią, jej historią oraz ciekawym światem krajów Bliskiego Wschodu. Jednocześnie jest to swoista „uczta dla oka”, jak we wprowadzeniu określa ją swoją książkę autorzy.

Fotografie, mapy i plany ukazują różne środowiska oraz okresy historyczne, obejmując wydarzenia zarówno Starego, jak i Nowego Testamentu, poczynając od epoki patriarchów, aż do powstania pierwszych Kościołów w Azji Mniejszej. Ze względu na chronologię i treść książki została podzielona na 12 części. Każdą poprzedza krótkie wprowadzenie, będące szkicem omawianego okresu dziejów biblijnych. Po wprowadzeniu został umieszczony materiał ilustrujący dany etap historii Izraela. Zaprezentowane są więc odkrycia archeologiczne z terenu Syro-Palestyny oraz całego Bliskiego Wschodu. Wykorzystane badania archeologiczne potwierdzają dane biblijne, uzupełniają je, pomagają w pełniejszym zrozumieniu, a jednocześnie włączają Izrael do ogólnych wydarzeń historycznych i politycznych starożytnego Wschodu. Z kolei poszczególne rozdziały ukazują wędrówki Amorytów w Mezopotamii (część I), pobyt Izraela w Egipcie (część II), zdobycie Kanaanu (część III), okres królestwa oraz kolejne wpływy: Babilonii, Persji, Grecji i Cesarstwa Rzymskiego. Zdjęcia przedstawiają wykopaliska na terenie starożytnych miast (np. Jerycho, Samarię i wiele innych) oraz drobne przedmioty użytkowe z tamtych czasów (np. naczynia ceramiczne). Szczególnie interesujące są te, które przedstawiają miejsca różnych starożytnych kultów (np. tzw. „wyżyny” związane religią kananejską z III tys. przed Chr.). Tytuł dla ksiąg Starego Testamentu stanowi pierwszych osiem rozdziałów, natomiast kolejne cztery rozdziały przybliżają środowisko religijne, historyczne i topograficzne Nowego Testamentu. Autorzy zamieszczają też liczne zdjęcia przedstawiające miejsca i krajobrazy terenów, gdzie przebywał naród wybrany (np. pejzaże ziem, które otrzymało w udziale 12 plemion Izraela) oraz dzieła sztuki pochodzące z dawnych cywilizacji, z którymi się zetknął (np. mozaiki z grobów królewskich w Ur). Są to na ogół zdjęcia znane, lecz zebrane razem umożliwiają całościowe spojrzenie na starożytny świat. Wśród cennych znalezisk, które pomagają komentować Biblię, są nie tylko skarby ze srebra i złota (por. część poświęcona Egiptowi, Persji), czy przedmioty codziennego użytku (np. monety, naczynia ceramiczne), lecz przede wszystkim bardzo

ważne dla badaczy starożytne listy, dokumenty, inskrypcje, malowidła nagrobne i oczywiście rękopisy (np. wykopaliska w Qumran).

Książka *Świat Biblii* stanowi zatem przegląd ważnych odkryć archeologicznych, kompendium wiedzy historycznej i geograficznej, a jednocześnie pobudza wyobraźnię czytelnika. Jej znajomość ubogaci biblistów, archeologów, czy historyków, lecz także i tych, którzy sięgają po Biblię i chcą poznać jej korzenie kulturowe. Autorzy albumu dają czytelnikom możliwość poznania rzetelnych i aktualnych informacji z zakresu historii, topografii i archeologii. Jednocześnie chcą przekazać swoją fascynację tym bogatym i różnorodnym światem.

Właśnie dzięki takim książkom współczesny czytelnik Biblii ma satysfakcję, że wiele faktów i epizodów biblijnych można skonfrontować z dokumentami pozabiblijnymi. Archeologia nie tylko naświetla historię biblijną w kluczowych punktach, lecz zmusza do krytycznego prześledzenia niektórych tekstów Biblii i do konfrontacji ich z wynikami wykopalisk. Taką rolę odgrywały konkretne odkrycia, np. Jerycha w kontekście zdobycia Kanaanu, czy rękopisów biblijnych w świetle znalezisk na Pustyni Judzkiej. Wszystkie poszerzają naszą wiedzę o czasie, w którym Biblia została spisana i rzucają na nią nowe światło. Opisy i fakty podawane przez Biblię są fragmentaryczne i niekompletne, ponieważ ich punkt ciężkości spoczywa nie na nich samych, ale na ich interpretacji w świetle Bożego objawienia.

Anna Kuśmirek, Otwock